

TERESA GŁOWACKA – BIBLIOTEKA UNIwersytetu warszawskiego

JĘZYKI HASEŁ PRZEDMIOTOWYCH NOWEJ GENERACJI

W ostatnim trzydziestolecu 20 wieku tendencja do unifikacji zasad opisu bibliograficznego dokumentów i wszelkich narzędzi temu służących (formatów opisu bibliograficznego, kartotek haseł wzorcowych, odnośnych norm i przepisów międzynarodowych itd.) zdominowała światowe bibliotekarstwo. W sferze języków informacyjno-wyszukiwawczych (jiw), wśród innych zjawisk, można było w tym czasie zaobserwować coraz powszechniejsze wykorzystywanie języka haseł przedmiotowych (jhp) LCSH¹ o międzynarodowym zasięgu i znaczeniu. Wymownym tego przykładem jest baza OCLC.

Pojawiły się francuskojęzyczne wersje LCSH, były to języki kompatybilne o wspólnej gramatyce i spójnej leksyce. Pierwszym tego typu językiem była francuskojęzyczna kanadyjska wersja LCSH – język RVM². Następnym jest tworzony przez Bibliotekę Narodową Francji (BNF) francuskojęzyczny język haseł przedmiotowych RAMEAU³ kompatybilny z LCSH. Zwraca uwagę fakt, że język RVM posiada dwustronne indeksy terminów RVM – LCSH, a język RAMEAU od 1998 roku również daje możliwość dostępu do haseł wzorcowych RAMEAU przez hasła LCSH. Z pewnością adaptowanie języka LCSH przez kraje francuskojęzyczne było inspirowane podobnymi motywami. Koszty opracowania rzeczowego dokumentów są wszędzie bardzo wysokie. Proces opracowania rzeczowego jest czasochłonny i wymaga udziału pracowników o wysokich kwalifikacjach, posiadających określone predyspozycje. Perspektywa stworzenia warunków, które umożliwiłyby wykorzystywanie gotowych charakterystyk wyszukiwawczych dokumentów zawartych w opisach bibliograficznych i katalogowych baz danych używających słownictwa LCSH, była obiecująca.

Pierwszym trójjęzycznym jhp, kompatybilnym z językami RAMEAU i LCSH, jest język KABA, współtworzony przez polskie biblioteki akademickie.

¹ Library of Congress Subject Headings.

² Répertoire de vedettes-matière.

³ Répertoire d'Autorité-Matière Encyclopedique et Alphabetique Unifié.

Leksyka kartoteki haseł wzorcowych (khw) języka KABA posiada dostęp wyszukiwawczy przez powiązane relacjami ekwiwalencji hasła wzorcowe RAMEAU i LCSH.

Od ponad roku Biblioteka Królewska w Sztokholmie oraz biblioteki uniwersyteckie w Sztokholmie i Upsali prowadzą prace nad szwedzkim jhp. Celem prac jest modyfikacja języka w kierunku osiągnięcia kompatybilności z językiem LCSH, zarówno w zakresie gramatyki i metodyki, jak w zakresie leksyki.

Co spowodowało taki wzrost popularności LCSH? Dlaczego powstały jhp kompatybilne z tym językiem? Żeby odpowiedzieć na te pytania, trzeba przede wszystkim określić, co wyróżnia te języki spośród innych jhp i dlaczego nazywamy je nową generacją języków haseł przedmiotowych. Języki kompatybilne z LCSH posiadają wiele cech wspólnych. Spróbujmy je wyliczyć:

- nieograniczony zakres słownictwa pozwalający na wyrażanie informacji o wszelkich obiektach, ich właściwościach i formach;
- struktura słownictwa dostosowana jest do katalogowania przedmiotowego wyszczególniającego;
- przy zachowaniu właściwego innym jhp podziału słownictwa na dwie kategorie syntaktyczne: tematy i określniki, wyodrębniono w klasie określników – ze względu na łączliwość z tematami – określniki swobodne i związane;
- określono zasady łączliwości jednostek leksykalnych z określnikami geograficznymi;
- w strukturze artykułu słownikowego przyjęto system relacji odpowiadający relacjom zalecanym dla artykułu deskryptorowego w teaurusie;
- leksyka języka jest prezentowana w formie kartoteki haseł wzorcowych;
- kartoteka wzorcowa leksyki każdego z języków jest spójna z odpowiednią kartoteką wzorcową haseł formalnych;
- założona kompatybilność języków wyraża się w identyczności znaczenia, funkcji i zasad łączliwości odpowiednich wyrażen języka z innymi jednostkami leksykalnymi;
- założona kompatybilność języków wyraża się także w zgodności metody i zasad gramatyki.

Nieograniczony zakres słownictwa i struktura słownictwa dostosowana do katalogowania przedmiotowego wyszczególniającego wychodzą naprzeciw głównemu zadaniu języka – stwarzają możliwość pełnej reprezentacji wiedzy zawartej w opisywanych dokumentach. W leksyce języków kompatybilnych reprezentowane są następujące kategorie przedmiotów (przykłady wybrano z kartoteki wzorcowej jhp KABA):

- osoby, a także postacie fikcyjne, np.:
 Jan Paweł II (papież; 1920-)
 Jezus Chrystus
 Baryka, Cezary (postać fikcyjna)
 Wernyhora (postać legendarna)
 Persefona (bóstwo greckie)

- dzieła autorskie i anonimowe, np.:
 - Biblia. NT
 - Leonardo da Vinci (1452-1519). Mona Liza
 - Sienkiewicz, Henryk (1846-1916). W pustyni i w puszczy
 - Wenus z Milo (rzeźba)
- osoby prawne, instytucje, imprezy, np.:
 - Concilium Vaticanum (2;1962-1965; Watykan)
 - Polska. Sejm Rzeczypospolitej Polskiej (1990-)
 - Uniwersytet Warszawski
 - Uniwersytet Jagielloński. Muzeum Zoologiczne
- jednostki geograficzne i fizjograficzne, np.:
 - Bałkany (region)
 - Europa
 - Kraków (Polska)
 - Pacyfik (ocean)
 - Wisła (Polska ; rzeka)
 - Włochy
- zdarzenia i wydarzenia historyczne, w tym traktaty, układy, wojny, bitwy, kampanie i operacje wojenne, zbrodnie masowe, np.:
 - Katyń, Zbrodnia (1940)
 - Monte Cassino, Bitwa (1944)
 - Traktat wersalski (1919)
 - Układy z Bretton Woods (1944)
 - Wojna światowa (1939-1945)
- kategorie osób, np.:
 - Biskupi
 - Chorzy
 - Dzieci
 - Dzieci chore
 - Chirurdzy
 - Impresjoniści
 - Lekarze
 - Misjonarze
 - Misjonarze polscy
 - Więżniowie
 - Więżniarki
- grupy etniczne i narodowościowe, np.:
 - Cyganie
 - Indianie
 - Połacy
 - Polki
- dyscypliny naukowe, dziedziny wiedzy, życia, działalności praktycznej, dziedziny sztuki, np.:

- Architektura
- Architektura sakralna
- Chirurgia
- Ekologia człowieka
- Majsterkowanie
- Malarstwo
- Medycyna
- Muzyka
- Public relation
- Teologia
- Teologia dogmatyczna
- kierunki, prądy, style artystyczne, naukowe i społeczne, religie, wyznania, ideologie, prawa i teorie, np.:
 - Buddyzm
 - Chrześcijaństwo
 - Fenomenologia
 - Idealizm
 - Impresjonizm
 - Nazizm
 - Teoria Galois
 - Teoria gier
- obiekty fizyczne, przedmioty, ich części, rodzaje, gatunki i odmiany, np.:
 - Bakterie
 - Bakterie beztlenowe
 - Baptysteria
 - Choroby
 - Gruźlica
 - Kaplice
 - Kazania
 - Kościół
 - Synagogi
 - RNA wirusy
 - Serce
 - Układ sercowo-naczyniowy
 - Witraże
- działania, procesy, czynności, stany, np.:
 - Amputacja
 - Droga Krzyżowa
 - Eucharystia
 - Interakcje elektron-molekuła
 - Leczenie
 - Psychoterapia
 - Zamachy stanu

- jednostki abstrakcyjne, własności przedmiotów, ich przejawy, zjawiska, np.:
 - Cierpienie
 - Czas
 - Kościół i państwo
 - Niedożywienie
 - Nieszczęście
 - Przestrzeń (sztuka)
 - Stosunki między pokoleniami
 - Szczęście
 - Zaburzenia mowy u dzieci

Prezentacja całej leksyki języka w formie kartoteki haseł wzorcowych zakłada, że charakterystyki wyszukiwawcze – hasła przedmiotowe – katalogowanych dokumentów będą tworzone wyłącznie z jednostek leksykalnych danego języka, kontrolowanych kartoteką. Jako hasła wzorcowe występują jednostki leksykalne języka przyjęte do używania w określonych funkcjach:

- tematu, np.: Metale; Alergia na metale;
- tematu i określnika, np.: Choroby; Podróże; Polska;
- określnika swobodnego, np.: aspekt religijny; encyklopedie; jakość;
- występują także wyrażenia z poziomu zdania, czyli hasła przedmiotowe rozwinięte, np.: MUZYKA – metrum i rytm.

Hasła przedmiotowe rozwinięte, zbudowane z tematu i określnika/określników wprowadza się do khw języka KABA w następujących przypadkach:

- gdy jest to połączenie tematu z określnikiem związanym, np.: JEZUS CHRYSZTUS -- ukrzyżowanie; MSZA – celebracja;
- gdy jest to konieczne dla dopełnienia związków semantycznych w języku, np.: DIECEZJE – Polska

TP Kościół Katolicki. Archidiecezja Częstochowska
Kościół Katolicki. Archidiecezja Pelplińska [...]

– gdy cytowane są w rekordach haseł wzorcowych jako przykłady.

Przyjęto wspólną zasadę prezentacji określników w leksyce. Określniki swobodne prezentowane są jako hasła wzorcowe, z wyraźnym zaznaczeniem funkcji w leksyce. Określniki związane prezentowane są jako elementy haseł wzorcowych, w hasłach przedmiotowych rozwiniętych, np.:

BISKUPI -- konsekracja

Obowiązują też wspólne szczegółowe ustalenia dotyczące możliwości łączenia się (łączliwości) poszczególnych haseł wzorcowych z określnikami geograficznymi i chronologicznymi.

Przyjęty w językach kompatybilnych system relacji obejmuje następujące relacje:

- relację ekwiwalencji (TO)
- relację nadrzędności (TN)

- relację podrzędności (TP)
- relację kojarzeniową (TK)

Szczególnie dużo uwagi w procesie tworzenia leksyki każdego z języków poświęca się relacjom ekwiwalencji wyszukiwawczej. Relacje ekwiwalencji łączą hasła wzorcowe danego języka z formami nie przyjętymi, ale branymi pod uwagę w toku ustalania hasła wzorcowego, przede wszystkim z synonimami i quasi-synonimami. W odniesieniu do słownictwa z zakresu biologii i nauk pokrewnych – także z wyrażeniami w języku łacińskim, np.:

KOZA

TO Capra hircus [f]

Koza domowa

ZWIERZĘTA GLEBY

TO Fauna gleby

Fauna edaficzna

Fauna endogenna

Fauna podziemna

Geobionty

Geofile

Gleby – fauna

Gleby – zwierzęta

Zooedafon

Hasła wzorcowe języka KABA wiązane są dodatkowo relacjami ekwiwalencji wyszukiwawczej z odpowiednimi francuskojęzycznymi hasłami RAMEAU (oznaczonymi kodem [f]) i angielskojęzycznymi hasłami LCSH (oznaczonymi kodem [ac]), np.:

DIAGNOSTYKA

TO Diagnostic [f]

Diagnosis [ac].

Wykorzystywane oprogramowanie umożliwia dostęp do polskojęzycznych haseł KABA poprzez indeks specjalny z, który wykazuje wszystkie ekwiwalenty haseł KABA odnalezione w słownictwie RAMEAU i LCSH. Osiągnięto w ten sposób możliwość półautomatycznego przekładu haseł przedmiotowych w językach RAMEAU i LCSH do postaci haseł KABA i odwrotnie. Tym samym język KABA uzyskał cechę – praktycznie nie do osiągnięcia w najbliższych latach dla innych języków informacyjno-wyszukiwawczych w Polsce – jest językiem przekładalnym na dwa inne jiw o światowym zasięgu.

Hasła wzorcowe w językach kompatybilnych mogą mieć postać:

- nazwy pospolitej
- nazwy osobowej
- nazwy instytucji, organizacji, imprezy
- tytułu ujednoczonego
- nazwy geograficznej.

Spójność słownictwa kartoteki wzorcowej języka z kartoteką haseł formalnych gwarantuje identyczność formy haseł używanych w obydwu kartotekach, co stanowi niewątpliwe ułatwienia dla użytkowników.

Kompatybilność języków, wyrażająca się w identyczności znaczenia, funkcji i łączliwości z innymi jednostkami leksykalnymi języka odpowiednich wyrażen poszczególnych języków, przy uwzględnieniu zgodności metody i zasad gramatyki języków, otwiera zupełnie nowe możliwości wykorzystywania tych języków. Tak rozumiana kompatybilność nie oznacza identyczności zasobów leksykalnych, uwzględnia specyficzne wymagania języków naturalnych oraz przewiduje możliwość rozwoju leksyki każdego z języków, stosownie do potrzeb poszczególnych środowisk, zawsze jednak w zgodności metodycznej z pozostałymi kompatybilnymi jiw.

Bezpośrednim źródłem słownictwa języka KABA jest język RAMEAU. Hasła wzorcowe KABA wchodzą w analogiczne relacje, mają identyczne jak ich odpowiedniki w RAMEAU znaczenie oraz funkcje w leksyce i zasady stosowania.

Pracy nad leksyką języka KABA nie można utożsamiać z językowym przekładem języka RAMEAU. Proces ten polega bowiem na znajdowaniu najwłaściwszej dla danego znaczenia formy: poprawnej w języku polskim, zgodnej ze znaczeniem kompatybilnego hasła RAMEAU, spójnej ze słownictwem KABA i wyrażonej zgodnie z zasadami wspólnej gramatyki języków kompatybilnych.

Punktem wyjścia jest analiza przyjętego dla danego znaczenia hasła RAMEAU. W toku analizy bada się relacje słownikowe hasła; zarówno relacje ekwiwalencji wyszukiwawczej, jak również związki skojarzeniowe i hierarchiczne. Poddaje się analizie wszystkie istniejące w języku polskim odpowiedniki hasła wzorcowego w RAMEAU i jego ekwiwalentów. Ustala się ich znaczenie oraz ewentualne homonimy i synonimy w języku polskim i sprawdza, czy w RAMEAU nie występują hasła wzorcowe im odpowiadające.

Proces tworzenia leksyki KABA jest bardzo trudny i pracochłonny, wymaga niekiedy żmudnych studiów semantycznych, a nawet zasięgnięcia opinii specjalistów z danej dziedziny. Konieczna jest penetracja encyklopedii ogólnych i specjalistycznych, a także słowników językowych polskich i francuskich, w tym słowników synonimów i słowników frazeologicznych; wykorzystywane są też analogiczne wydawnictwa angielskojęzyczne. Dla osiągnięcia pewności, w jakim znaczeniu hasła wzorcowe RAMEAU i LCSH stosowane są w procesie katalogowania przedmiotowego, przegląda się też bazy bibliograficzne wykorzystujące języki RAMEAU i LCSH.

Jak utworzenie kartoteki wzorcowej jhp KABA powiązanej w logiczną całość z khw haseł bibliograficznych stało się przedsięwzięciem pionierskim w Polsce, tak wybór metody permanentnego współtworzenia języka w toku katalogowania przedmiotowego jest rozwiązaniem, które nie ma w Polsce precedensu. Propozycje nowych terminów (haseł) do leksyki języka KABA opracowują, zgodnie z przyjętymi zasadami, bibliotekarze katalogujący przedmiotowo dokumenty

w bibliotekach współtworzących język. Zespół autorów propozycji haseł liczy obecnie około 80 osób.

Język KABA od fazy projektu wstępnego powstawał jako wspólny język informacyjno-wyszukiwawczy bibliotek wykorzystujących system oprogramowania VTLS. Współtwórcami języka i khw KABA jest obecnie 13 bibliotek akademickich w Polsce⁴. W pierwszych latach, poza BUW - która prace zainicjowała, były to biblioteki: Jagiellońska, Uniwersytetu Gdańskiego, Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie i Uniwersytetu Wrocławskiego. Uniwersalny zakres i zróżnicowana struktura słownictwa języka KABA, umożliwiająca katalogowanie przedmiotowe wyszczególniające, czynią ten język przydatnym dla różnych typów bibliotek. Język KABA jest wykorzystywany przez 24 biblioteki, w tym 20 akademickich, wśród których jest 10 bibliotek uniwersyteckich i 10 specjalistycznych. Biblioteki inne niż akademickie to: Wojewódzka Biblioteka Publiczna im. H. Łopacińskiego w Lublinie, Biblioteka PAN i PAU w Krakowie, Biblioteka PAN w Gdańsku oraz Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu.

Każdy wprowadzony do khw KABA termin, wnosząc określoną wartość semantyczną, winien być prezentowany zgodnie z wymogami kartoteki wzorcowej. Zanim proponowane hasła wejdą do zasobu kartoteki, muszą przejść przez procedurę walidacji⁵, tj. ostatecznej weryfikacji i autoryzacji. W pierwszych latach pracy nad językiem KABA walidacji haseł dokonywał Międzyuczelniany Zespół Walidacyjny⁶, a ostateczna redakcja merytoryczna przeprowadzana była w Ośrodku Języka i Kartoteki Wzorcowej KABA. Od momentu uruchomienia w grudniu 1999 r. roboczej bazy propozycji haseł ProKABA walidacja pierwszego stopnia odbywa się w bibliotece opracowującej propozycję hasła wzorcowego, ostateczna walidacja i redakcja pozostaje w gestii Ośrodka Języka KABA. Obydwie procedury stanowią gwarancję wartości intelektualnej i poprawności formalnej nowych haseł wzorcowych wprowadzanych do khw KABA. Ostateczna redakcja i walidacja haseł wzorcowych w Ośrodku pomyślana jest jako procedura stanowiąca gwarancję konsekwentnej realizacji przyjętych założeń języka; służy zachowaniu spójności oraz poprawności merytorycznej i formalnej leksyki. Przy-

⁴ Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie, Biblioteka Jagiellońska, Biblioteka Główna Akademii Górniczo-Hutniczej, Biblioteka Główna Uniwersytetu Gdańskiego, Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu, Biblioteka Uniwersytecka Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Biblioteka Główna Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Biblioteka Główna Akademii Rolniczej i Biblioteka Główna Politechniki w Lublinie, Biblioteka Uniwersytetu im. Mikołaja Kopernika w Toruniu, Biblioteka Uniwersytecka w Łodzi, Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu oraz Wojewódzka Biblioteka Publiczna im. H. Łopacińskiego w Lublinie uczestniczą w tworzeniu leksyki.

⁵ T. Głowacka, *Walidacja haseł do kartoteki wzorcowej języka haseł przedmiotowych*, „Przegląd Biblioteczny”, 1995 z. 2, s. 165-170.

⁶ W skład utworzonego jesienią Międzyuczelnianego Zespołu Walidacyjnego weszły po 2 osoby z bibliotek współtworzących jhp KABA oraz zespół ówczesnej Sekcji Środków Lingwistycznych BUW – dziś Zespół Ośrodka Języka i Kartoteki Wzorcowej KABA.

jęcie w pierwszych latach pracy trybu walidacji zespołowej haseł na cyklicznie organizowanych w Ośrodku Języka KABA sesjach – z punktu widzenia rozwoju języka i jego metody – okazało się rozwiązaniem optymalnym. Sesje te, poza spełnianiem standardowych zadań walidacyjnych, były formą doskonalenia umiejętności zespołu autorskiego, spełniając rolę seminariów metodycznych dla współtwórców języka KABA. W takiej roli są kontynuowane.

Ośrodek Języka i Kartoteki Wzorcowej KABA został powołany w czerwcu 1996 roku w ramach Centrum Formatów i Kartotek Haseł Wzorcowych przy Bibliotece Uniwersyteckiej w Warszawie. Obecnie działa jako jednostka organizacyjna Centrum NUKAT (Narodowego Uniwersalnego Katalogu Centralnego). Do obowiązków Ośrodka KABA należy utrzymywanie kartoteki wzorcowej języka KABA, koordynacja prac nad słownictwem języka, odpowiedzialność za wartość intelektualną, poprawność formalną i rozwój leksyki języka KABA oraz za permanentne kształcenie użytkowników języka, których wciąż przybywa. Ośrodek Języka KABA, dla ogromnego zespołu współautorów leksyki języka jest w pewnym sensie *redaktorem naczelnym*, odpowiedzialnym za ostateczną postać jego słownictwa prezentowanego w kartotece haseł wzorcowych. Język KABA to obecnie jedyny język informacyjno-wyszukiwawczy, którego leksyka jest prezentowana w systemie kartotek wzorcowych katalogu NUKAT i kontrolowana zgodnie z zasadami właściwymi dla tego typu kartotek. Zadaniem Ośrodka Języka KABA jest również konsekwentne czuwanie nad spójnością i kompatybilnością języka KABA z językami RAMEAU i LCSH.

Słownictwo języków informacyjno-wyszukiwawczych stale się rozwija, wchłania nową terminologię, ulega modyfikacjom. Nadażanie za zmianami wprowadzanymi do języków kompatybilnych jest zadaniem niełatwym i czasochłonnym, daje jednak na tyle korzystne efekty, że warto jest podejmowania. Doświadcza tego w codziennej praktyce zespół autorski języka RAMEAU, a także doświadcza zespół twórców języka KABA (z podobnymi problemami obciążają na co dzień autorzy wydań w językach narodowych tablic Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiętnej). Realizację tego niełatwego zadania ułatwia Ośrodkowi Języka KABA dobra, koleżeńska współpraca z autorskim zespołem języka RAMEAU – Le Bureau des autorites-matiere (AMA) oraz wielkie osobiste zaangażowanie Pani Barbary Kotalskiej, która od początku prac nad językiem KABA uczestniczy z ramienia BNF w tej współpracy.

Już dziś kompatybilność języków nowej generacji ułatwia pracę bibliotekarzom katalogującym przedmiotowo książki w bibliotekach wykorzystujących poszczególne języki. Pozwala na wykorzystywanie charakterystyk wyszukiwawczych dokumentów, których opisy znajdują się w bazach bibliograficznych i katalogowych stosujących te języki. Bibliotekarze bibliotek wykorzystujących język KABA, dzięki przyjętym w khw języka KABA rozwiązaniom, mogą półautomatycznie tłumaczyć charakterystyki wyszukiwawcze zapisane w językach RAMEAU i LCSH na język KABA. Taka procedura jest bardzo często stosowana w odniesieniu do dokumentów obcojęzycznych. Według szacunkowych obliczeń, 75% opi-

sów bibliograficznych tytułów katalogowanej literatury obcojęzycznej, zwłaszcza z zakresu nauk ścisłych i stosowanych, znajduje się w bazach bibliograficznych stosujących języki LCSH i RAMEAU. Zaskakująco duża, chociaż mniejsza, jest ilość odnajdywanych opisów książek polskojęzycznych.

Kompatybilność jiw od ponad dziesięciu lat stanowi przedmiot zainteresowania komisji IFLA (Classification and Indexing), w ramach której w 1990 roku powołano specjalną grupę roboczą do badań nad zasadami metodycznymi jhp (Working Group on Principles Underlying Subject Heading Languages). Problemami kompatybilności jiw zajmowało się kilka konferencji, a międzynarodowa konferencja we Fryburgu (1992), zwołana z inicjatywy bibliotek krajów francuskojęzycznych, w przeważającej części poświęcona była kompatybilności jhp powstałych jako francuskojęzyczne wersje LCSH. W ostatnich latach stał się widoczny trend *multilingwistyczny*, wyrażający się w poszukiwaniu metod i warunków umożliwiających wielojęzyczny dostęp do charakterystyk wyszukiwawczych dokumentów.

Mimo różnych głosów dyskusyjnych – wśród których były i takie, że użytkownikom katalogowych i bibliograficznych baz danych zupełnie wystarcza dostęp rzeczowy w jiw wyrażonym w języku naturalnym, odpowiadającym językowi tekstu dokumentu albo że użytkownikom nie zależy na dostępie do literatury opublikowanej w językach nieznanych – przeważa tendencja zagwarantowania wszystkim dostępu do pełnej informacji o publikacjach.

W prowadzonych badaniach zwracano uwagę na potwierdzające się obserwacje, że użytkownicy systemów, posiadający bierną znajomość języka obcego znacznie lepiej radzą sobie z tekstami dokumentów niż z formułowaniem zapytań informacyjnych w języku obcym, zwłaszcza w obcojęzycznym jiw⁷.

W 1997 roku, w ramach międzynarodowego programu CoBRA+, przystąpiono do pracy nad projektem, którego celem było stworzenie możliwości wielojęzycznego dostępu rzeczowego do europejskich baz danych. W projekcie uczestniczyły cztery biblioteki narodowe: Biblioteka Narodowa Francji, Biblioteka Narodowa Niemiec, Biblioteka Narodowa Szwajcarii (Berno) i Biblioteka Narodowa Wielkiej Brytanii. Pracami objęto dwa kompatybilne języki haseł przedmiotowych RAMEAU i LCSH (stosowane w bibliotekach narodowych Francji i Wielkiej Brytanii) oraz niemieckojęzyczny język SWD⁸ stosowany w bibliotekach narodowych Niemiec i Szwajcarii. Badania trwały trzy lata. Przedmiotem pracy specjalistów było słownictwo z zakresu Teatru i Sportu. Wybrano z leksyki kartotek wzorcowych badanych języków około 3000 terminów, które powiązano wzajemnymi relacjami ekwiwalencji, wykorzystując już istniejące w kartotece wzorcowej RAMEAU powiązania z hasłami wzorcowymi LCSH. Wyniki prac przedstawiono na 66 Konferencji IFLA w Jerozolimie (2000). Efektem końcowym prac

⁷ G. Clavel, *Les différents aspects du multilinguisme. Bibliothèques et vedettes: principes de l'indexation matière dans les pays francophones du nord*, Québec 1993, s.135-144.

⁸ Schlagwortnormdatei.

było uruchomienie prototypowego systemu MACS⁹, który jest utrzymywany na serwerze Biblioteki Uniwersyteckiej w Tilburgu.

System MACS pozwala na równoczesne przeszukiwanie katalogów czterech uczestniczących w projekcie bibliotek. Na obecnym etapie prac wyszukiwanie (z wykorzystaniem protokołu Z 39.50) możliwe jest wyłącznie przez określone hasła wzorcowe (3000 terminów). MACS, bez względu na to, w którym z języków sformułowano pytanie, może przeszukiwać charakterystyki wyszukiwawcze dokumentów w trzech językach hasel przedmiotowych (RAMEAU, LCSH, SWD), dając dostęp do opisów bibliograficznych 30 000 dokumentów znajdujących się w katalogach czterech bibliotek współuczestniczących w projekcie. (Wybrane przykłady na końcu tekstu).

Twórcy systemu MACS zapowiadają kontynuację prac. Przewidują rozszerzenie zakresu tematycznego wyszukiwań, udział innych bibliotek i uwzględnienie innych języków.

Obecnie trwa testowanie prototypowego systemu MACS.

Niewątpliwie MACS proponuje bardzo interesujące rozwiązanie problemu wielojęzycznego wyszukiwania rzeczowego w katalogach i bazach bibliograficznych. Na podstawie obserwacji użytkownika systemu MACS można stwierdzić, że leksyka języka KABA posiada wiele cech bardzo przydatnych z punktu widzenia przyjętych tam rozwiązań. Słownictwo języka KABA posiada przede wszystkim gotowe relacje ekwiwalencji łączące hasła wzorcowe kartoteki języka KABA z hasłami wzorcowymi RAMEAU i LCSH. Według ostatnich badań statystycznych (październik 2002 roku), liczące 64 283 hasła wzorcowe słownictwo KABA jest powiązane relacjami ekwiwalencji z 92 561 hasłami RAMEAU i LCSH. (Warto zwrócić uwagę, że powiązań takich nie mają hasła osobowe jhp KABA, stanowiące około 20% leksyki). Stanowi to podstawę do rozważań na temat przyszłego włączenia języka KABA i polskich bibliotek do systemu MACS. Odrębnym problemem jest odpowiedź na pytanie, czy będzie możliwe wyszukiwanie przez terminy ekwiwalentne (RAMEAU, LCSH) - znajdujące się w rekordach kartoteki hasel wzorcowych języka KABA – opisów dokumentów znajdujących się w katalogu NUKAT i w polskich katalogach OPAC, stosujących język KABA? Odpowiedź będzie z pewnością uzależniona od możliwości technicznych wykorzystywanych systemów.

PRZYKŁADY :

Poszukiwano w systemie MACS literatury na temat aktorów, formułując pytanie w języku RAMEAU. System przeszukiwał równocześnie cztery katalogi bibliotek uczestniczących w projekcie. Oto wydruki uzyskanych odpowiedzi:

⁹ Multilingual Access to Subjects. Por. P.Landry: The MACS Project: Multilingual Access to Subjects (LCSH, RAMEAU, SWD).66th IFLA Council and General Conference. 13-18 August 2000:<http://ifla.org/IV/ifla66>

British Library: 8 réponses.

1. The pursuit of acting; working actors share their experience and advice; Starra Andrews;
 2. The making of the professional actor; a history, an analysis and a prediction; Adrian Cairns; with a foreword by Jeremy Irons;
 3. On actors and acting; essays; by Alexander Knox; edited and with an introduction by Anthony Slide;
 4. Girlfriend; men, women, and drag; by Holly Brubach and Michael James O'Brien;
 5. Snowdon on stage; with a personal view of the British theatre 1954-1996; by Simon Callow;
 6. Double or nothing; two lives in the theatre; the autobiography of Thelma Ruby and Peter Frye;
 7. Double or nothing; two lives in the theatre; Thelma Ruby & Peter Frye;
 8. Light fantastic; adventures in theatre; John Lahr;
- [...]

Bibliothèque nationale de France: 66 réponses.

1. Internationaler Biographischer Index der Darstellenden Kunst; Regisseure, Schauspieler und Tänzer; A-Z; Namenregister nach Archiven; = World biographical index of the performing arts; = directors, actors and dancers; = A-Z; = Name index according to archives; eng;
 2. Tendre exil; souvenirs d'un réfugié antinazi en France; Claude Vernier;
 3. Pantalone; storia di una maschera e di un attore; Nico Pepe; presentazione di Paolo Grassi; introd. di G. A. Cibotto; fotografie di Elio Ciol;
 4. Kabuki, Holzschnitt, Japonismus; Japonica in der Theatersammlung der Österreichischen Nationalbibliothek; bearb. von Thomas Leims unter Mitwirkung von Ilse Chlan und Leopoldine Pavlicek;
 5. Kinder- und Jugendtheater der Welt; hrsg. von Christel Hoffmann im Auftrag des Nationalen Zentrum DDR der ASSITEJ; Publikation der Internationalen Vereinigung der Kinder- und Jugendtheater, ASSITEJ. - 2. Aufl;
 6. Wielcy artyści małych scen; Ludwik Sempoliński. - Wyd. 2;
 7. Gentlemen of a company; English players in Central and Eastern Europe, 1590-1660; Jerzy Limon;
 8. Du Boulevard du crime à la Comédie française; Lucien Grivel;
 9. Place Jacques-Cartier ou Quarante ans de théâtre français à Québec; 1871-1911; André Duval;
 10. Teatr poza Krajem; o teatrze polskim w Londynie; Kazimierz Andrzej Wyśiński, Elżbieta Nawrat, Ewa Adamczyk-Stepan, Katarzyna Fejcher-Akhtar [et al.]; Titres suivants
- [...]

Swiss National Library: Pas de réponse.

Die Deutsche Bibliothek: 37 réponses.

1. Fechten in der darstellenden Kunst / Walter Kamm;
 2. Theaterleben : Schauspieler erzählen von Exil und Rückkehr / Beate Lause ; Renate Wiens;
 3. Die ganzheitliche Schauspielpraxis : ein aktiver Weg der Selbsterfahrung / Norbert Weitz;
 4. Schauspiel und Ich : das Motiv des Schau- und Rollenspielers in deutschsprachigen Romanen des 20. Jahrhunderts / Michael Kleinherne;
 5. Das Haus Kanzle : Roman / Nobuko Albery. Aus dem Engl. von Gisela Stege;
 6. Mime, Mimesis und Technologie / Martina Leeker;
 7. Meine liebste Rolle : Schauspieler über sich selbst / hrsg. und mit einem Vorw. von Peter Iden;
 8. Mephisto : Roman einer Karriere / Klaus Mann. Mit einem Nachw. von Michael Töteberg;
 9. Das Haus Kanzle : Roman / Nobuko Albery. Aus dem Engl. von Gisela Stege;
 10. Mephisto : Roman einer Karriere / Klaus Mann;
- Titres suivants
[...]
- System MACS umożliwia dostęp do pełnych opisów bibliograficznych wyszukanych pozycji.